Koho opomíjíme?

Práce s násilnými osobami bez domova

Jako doma – Homelike, o.p.s.
Praha 2015

Koho opomíjíme?
Práce s násilnými osobami bez domova
Text: Jitka Kolářová
Grafika: Klára Zápotocká
Vydává Jako doma – Homelike, o.p.s.
Praha 2015

O Jako doma
Jako doma – Homelike je obecně prospěšná společnost, která se zabývá problematikou ženského bezdomovectví a posilováním kapacit žen bez domova.

JAKO DOMA

Obsah

Mluvme o násilí na ženách v tíživé situaci 4

Ženy bez domova ohrožené násilím 7

Neodmítáme násilníka, ale násilí: práce s násilnými osobami 8

Agresor nebo původce násilí: jak mluvit o aktérech násilí ve vztazích 11

Kampaně zacílené na původce násilí na ženách 12

Říkat některé věci je pro muže snazší. Příklady islandských kampaní proti násilí na ženách, vedených a cílených na muže 14

Příloha 1 Témata vedení rozhovoru s násilnou osobou 17

Příloha 2 Adresář organizací, které pracují s násilnými osobami 18

Mluvme o násilí na ženách v tíživé situaci

V Jako doma se s násilím na ženách v tíživé sociální situaci setkáváme velmi často: některé ženy jím byly zasaženy v dětství, jiné zažily násilí ze strany partnera, jiné v takovém vztahu právě žijí. Násilí se tedy v poslední době stalo naším velkým tématem. Snažíme se porozumět, jak, kdy a proč se děje a bojovat proti němu. Součástí toho boje by měla být nejen práce se samotnými ohroženými ženami, ale i s původci násilí (což jsou v tomto kontextu nejčastěji muži). V projektu Společně pro ženy: pojďme o tom mluvit jsme proto uspořádali dvoudenní seminář, kde jsme o obou těchto oblastech diskutovali s lidmi, kteří se jim věnují, včetně našeho islandského partnera, Samtok um kvennathvarf, který poskytuje ohroženým ženám azylové bydlení a péči. Tento text je shrnutím našich dosavadních zkušeností a znalostí v oblasti násilí na ženách bez domova. Nevznikl by bez laskavé spolupráce organizací Samtok um kvennaathvarf, Persefona, proFem, SOS Centrum Diakonie české církve evangelické, Intervenční centrum / Centrum sociálních služeb Praha (dále CSSP), ROSA, Gender Studies, Krav Maga a Liga otevřených mužů (dále LOM), jejichž zástupci a zástupkyně vystoupili na semináři. Za další konzultace chceme poděkovat Jakubu Markovi z Naděje a Heleně Šaškové ze SOS Centra, stejně jako Barboře Holušové a Jaroslavu Simonovi z Intervenčního centra / CSSP.

Bezdomovectví a násilí ve vztazích

Ženy a dívky bez domova jsou skupinou vysoce ohroženou násilím. Ženy, které zažívají domácí násilí, se kvůli němu častěji ocitají na azylových domech, ubytovnách a v dalších přechodných přístřeších. Ženy bez domova jsou zase více ohroženy násilím ve vysoce rizikovém prostředí ulice. Násilí tedy může být jak příčina, tak průvodní jev bezdomovectví žen.

Násilí a bezdomovectví jsou propojené, ale sociální služby působící v těchto dvou oblastech dostatečně propojené nejsou. Služeb poskytující pomoc ženám ohroženým násilím většinou ženy bez domova nevyužívají: nevědí o nich anebo sociální pracovníci a pracovnice na řešení jejich komplexních potřeb nedokáží plně reagovat. Obecně prospěšná společnost Jako doma proto dlouhodobě usiluje o propojování služeb pro ženy v tíživé sociální situaci.

Pracovat s ženami, které zažily partnerské nebo domácí násilí, ale nestačí. Ženy se totiž po takové intervenci často vracejí do vztahu, který se nezměnil. Pokud násilného partnera opustí, je pravděpodobné, že ten se bude chovat násilně v dalším vztahu. Navíc, v prostředí lidí v sociálně tíživé situaci je násilí častým jevem a ženy pravděpodobně prostě jen odejdou od jednoho násilníka k jinému. Proto je třeba pracovat jak s obětmi, tak i s původci násilí. Terapeutické a poradenské aktivity zaměřené na druhou zmíněnou cílovou skupinu v ČR již fungují, ale je jich stále poměrně málo. Navíc i zde platí, že služby pro lidi bez domova se moc nezabývají násilím a že služby pro násilné osoby se zase moc nezabývají tíživou sociální situací klientů, takže ke komplexnímu řešení propojených fenoménů často nedochází.

Násilí v partnerských vztazích lidí bez domova je složitý jev. To, co víme o domácím či partnerském násilí, je tu komplikováno vstupem dalších faktorů, jako je užívání různých návykových látek, psychické onemocnění nebo samotný drtivý fakt velké hmotné nouze. Je také otázka, zda lze vůbec použít pojem „domácí násilí“ v kontextu lidí, kteří domov nemají a kteří navíc mnohdy čelí násilí i ze strany policie či veřejnosti.

Cíl a struktura textu

Tento text se proto zaměřuje na zviditelnění problematiky násilí ve vztazích lidí bez domova a otevření diskuse o ní, dále také na seznámení se základy práce s násilnými osobami. Jeho cílem není poskytnout zevrubný odborný návod, jak pracovat s násilnými osobami. Na to se specializuje několik organizací, které jsou uvedeny v adresáři na konci tohoto dokumentu. Tento materiál usiluje o to poskytnout vhled do propojení násilí a tíživé sociální situace, s ohledem na genderové aspekty obou těchto problémů. Nabízí inspiraci pro propojování služeb působících v oblasti násilí a těch, co se zaměřují na pomoc lidem bez domova či v jiné tíživé sociální situaci.

Text otevírá kratší blok o situaci žen bez domova a o násilí, jimž jsou ohroženy, pro uvedení do kontextu. Poté následuje shrnutí obecné práce s násilnými osobami a dále také několik poznámek o specifických násilných mužů bez domova.

Druhá část textu se věnuje tomu, jak téma násilí ve vztazích otevírat se samotnými násilnými a potenciálně násilnými osobami a jak je oslovovat kampaněmi. Ukazuje se totiž, že přiznat si problém se vztekem a agresí je pro mnoho mužů velmi obtížné, stejně jako vyhledat terapeutickou pomoc. Je proto důležité o násilí mluvit i veřejně pomocí nejrůznějších happeningů, mediálních

kampaní atd. Pro inspiraci je zde zařazen text o islandských kampaních, kdy se muži staví proti násilí na ženách – Island totiž v tomto ohledu poměrně vyniká.

Je důležité také říci, že se zde omezujeme pouze na téma násilí mužů na ženách v heterosexuálních partnerských vztazích. Uvědomujeme si, že původkyněmi násilí jsou i ženy a že se děje i v jiných než heterosexuálních vztazích, nicméně to už by byl námět na jiný obsáhlý text.

V průběhu psaní textu jsme naráželi na řadu bílých míst, neozkoušených nápadů na řešení situace, na neexistující služby. Proto spíše než odpovědi přinášíme otázky a návrhy, jak postupovat zejména při práci s násilnými osobami bez domova.

Komu je určen?

Text je určen hlavně lidem v pomáhajících profesích, kteří pracují s lidmi bez domova a setkávají se s násilím, pro pracovníky a pracovnice sociálních služeb, sociální kurátory a kurátorky, zaměstnance a zaměstnankyně úřadů práce apod. Může být užitečný i pro lidi, kteří se věnují tématu mužského násilí na ženách a dětech (ať už pracují s muži, ženami nebo dětmi) pro nahlédnutí problematiky násilí u lidí bez domova a možná otevření svých služeb více i této sociální skupině.

Hlavním sdělením tohoto textu je „pojďme o tom mluvit“: mluvit o tom, že násilí ve vztazích není v pořádku, ať se děje v jakkoli těžké sociální situaci. Je důležité jej nebagatelizovat a nepřecházet mlčením, a to i když neposkytujeme sociální službu zaměřenou na tuto oblast.

Ženy bez domova ohrožené násilím

Jak už bylo zmíněno v úvodu, ženské bezdomovectví a násilí spolu výrazně souvisí. Ženy bez domova jsou často ohroženy sexuálním násilím, psychickým i fyzickým týráním, stejně jako ekonomickým násilím. Ačkoliv se zde zabýváme především násilím v partnerských vztazích, nelze opomíjet, že tyto ženy se stávají terčem útoků i ze strany nejen dalších lidí bez domova, ale také policie, zákazníků, jimž některé poskytují sexuální služby, a i veřejnosti (tzv. násilí z nenávisti).

Psychická a fyzická traumata se hůře hojí, protože tyto ženy mají horší přístup k právní, lékařské a psychologické pomoci – často na ni nedosáhnou kvůli finančním, administrativním či informačním bariérám. V prostředí, které je charakterizováno nejistotou a absencí bezpečného prostoru, bývá někdy jedinou, byť ambivalentní jistotou právě vztah s násilným partnerem.

Vztahy lidí bez domova jsou charakterizovány velice úzkým sepětím, někdy až závislostí, kdy jeden bez druhého ani není ochoten docházet na místa, kde je vyžadována přítomnost jen jedné osoby: ať už se jedná o různé terapeutické aktivity, volnočasové akce, ale někdy i brigády a zaměstnání. Blízký vztah s partnerem či partnerkou představuje pevný bod v jinak vysoce chaotickém a rizikovém prostředí ulice.

Ze zkušenosti lidí poskytujících azylové bydlení ženám bez domova vyplývá, že primární je pro jejich uživatelky materiální stabilizace, tedy zajištění bydlení a bezpečí. O prožitém či prožívaném násilí začínají mluvit až později. Proto je klíčové poskytnout jim takovou podporu a bezpečí, aby se odvážily násilný vztah opustit nebo se pokusily jej změnit: musejí mít zázemí, jehož jistota dokáže nahradit jistotu vztahu k násilnému partnerovi. Poté by měla navazovat psychoterapeutická práce na prožitém traumatu a aktivity na posílení sebevědomí.

V České republice existují azylové domy, které týraným ženám nabízejí bezpečné ubytování i psychoterapeutickou pomoc, je jich ale bolestně málo a ne všechny mají své služby nastaveny tak, aby na ně dosáhly ženy bez domova. Také tu chybí služby, které by navazovaly na časově omezený pobyt v azylovém době (sociální byty se službami).

Proto je zásadní nastavovat služby pro ženy bez domova i služby pro ženy ohrožené násilím s touto perspektivou. Služby by měly být buď komplexní a reagovat na celou šíři potřeb jejich uživatelek anebo

spolupracovat a navazovat na sebe. Jejich klíčovými hodnotami by měly být důvěra, bezpečí, důstojnost a respekt. Měly by je vést lidé, kteří jsou genderově citliví, aby neprohlubovali stereotypy navázané na role žen a mužů ve společnosti. Protože zde na detailnější popis nastavení takových služeb není místo, odkazujeme na výstupy z workshopů Jako doma na toto téma (např. zde).

Neodmítáme násilníka, ale násilí: práce s násilnými osobami

Práce s násilnými osobami vychází z uvědomění, že násilná a ohrožená osoba jsou dva aktéři jednoho vztahu, a pokud se nepromění obě, je vysoká pravděpodobnost, že násilí bude nadále pokračovat. Pokud jsou v takovém vztahu děti, jsou ohroženy i ony, a to nejen bezprostředně, ale i do budoucna, kdy zážitky násilí v rodině mohou formovat jejich vlastní partnerské vztahy.

Násilné osoby lze rozdělit do dvou hlavních skupin. Ti první své násilné chování k partnerce nevnímají jako problém a v podstatě ani o důvěryplný a respektující partnerský vztah nestojí. Důvodem může být psychické onemocnění, závislost na alkoholu či jiných drogách, případně naučený model chování, v němž muž má být dominantní a kde občasné bití partnerky je prevencí její nevěry a dalších „neposlušností“ a projevem lásky. Takoví muži terapeutické služby věnující se zvládání agrese nenavštíví a je pravděpodobnější se s nimi setkat v nějaké jiné službě. (Někdy je jim však taková terapie doporučena OSPODem či Mediační a probační službou na základě spáchaného a úřady zachyceného násilí.) O to důležitější pak je, aby pracovníci a pracovnice této služby téma násilí nepřehlíželi, ale naopak se pokusili je vnést do diskuse a klienta k němu zcitlivět. Pár tipů pro to, jak k takovým násilným mužům přistupo-

vat, naleznete níže. Dobře by se tu také mohly osvědčit různé peer programy, kdy by téma násilného chování s daným mužem otevřel jiný muž s podobnou životní zkušeností, nikoliv sama partnerka nebo sociální pracovník či pracovnice. V ČR ale zatím o takové aktivitě nevíme, nicméně potenciál pro vytvoření nějaké svépomocné terapeutické skupiny mají právě vznikající akční skupiny lidí bez domova (např. zde).

Druhou skupinou jsou muži, kteří své partnerce či dětem ubližovat nechtějí, ale přesto to opakovaně dělají, protože se jim nedaří kontrolovat svůj vztek a agresivitu. O svém násilném chování, ať už v slovní či fyzické podobě, vědí, že je špatné a stydí se za něj. Takoví muži obvykle dobrovolně vyhledají psychologickou pomoc, a během ní jednak hledají příčiny svého násilného chování, ale i cesty, jak mu do budoucna zabránit.

Cílem terapeutické práce s násilnými osobami je motivovat je, aby pracovali na zlepšení kvality svých vztahů a života obecně, tedy změnili své chování a dokázali lépe, nenásilně komunikovat o problémech a v situacích, kde se necítí dobře a které byly dosud spouštěčem jejich agresivního chování. Hledají také neagresivní způsoby, jak své problémy řešit.

Formy terapií a poradenství jsou velice různé: od anonymních konzultací po emailu a chatu, přes osobní setkání v rámci individuální, párové, případně multipárové, a skupinové terapie. Volba vhodné terapie by se vždy měla řídit zajištěním bezpečí pro partnerku násilného muže, aby nedošlo k prohloubení jejího traumatu.

Prvním krokem terapie je přiznání si zodpovědnosti za násilné chování. Často se mohou objevovat argumenty jako „vyprovokovala mě; vůbec neposlouchá, co jí říkám; sama by se měla začít chovat jinak“, je však důležité vidět, že zodpovědnost za násilné chování nese právě jeho původce a že on má šanci změnit právě jen sebe (stejně jako jeho partnerka může zase změnit jen sebe). A vidět by to neměly jen samy násilné osoby, ale i ti, kdo se s nimi při poskytování sociálních služeb setkávají (tj. neměli by přebírat argumentaci, že za násilí může jeho oběť).

Pro změnu chování je dále třeba práce na motivaci násilné osoby, aby dokázala opustit zažité způsoby řešení konfliktů a nahradila je novými, neagresivními.

Několik zásad pro práci s násilnými osobami

- pracovat s násilnými osobami může jen ten, kdo vůči nim nemá předsudky
- hlavní zásada je: neodmítáme násilnou osobu, ale násilí
- je potřeba brát násilnou osobu svým způsobem jako jakéhokoliv jiného klienta
- moralizování nebo „dobré rady“ a doporučení nebýt násilný moc nefungují
- větší efekt má snaha pochopit situaci násilné osoby a pomoci mu vyznat se v ní
- agrese a násilí bývá někdy jen symptom a problém leží jinde
- někdy je potřebné naučit se zvládat agresi
- jindy je důležitější zaměřit se na hledání příčin agrese a pracovat na nich

(zásady zpracoval Jaroslav Simon, psycholog v programu Viola při Intervenčním centru / CSSP)

Specifika u lidí bez domova

U násilných mužů bez domova je třeba vzít v potaz další okolnosti související s jejich obtížnou sociální situací. Násilné chování může být posíleno alkoholem a dalšími závislostmi (ačkoliv to se samozřejmě děje i u lidí s domovem), stejně jako permanentní nejistotou ohledně bydlení a zajištění živobytí obecně. Vliv mohou mít i psychická onemocnění či výchovou získaný dominantní násilný přístup k ženám. I pro násilné muže bez domova je partnerský vztah jedním z mála pevných bodů v životě, a ve chvíli, kdy je násilné chování „osvědčeným", naučeným způsobem komunikace a řešení problémů, může být obtížné chtít na něm něco měnit.

V určitém ohledu je paradoxní, že ačkoliv je mezi lidmi bez domova mnohem více mužů než žen (což znamená, že ženy si „mohou více vybírat", zatímco muži „musejí o ženy více bojovat" a žena je pak dokladem jejich prestiže), je násilí na ženách tak častým jevem, a dokonce i nástrojem udržení vztahu.

Podle zkušeností sociálních pracovníků Naděje se navíc chlapci a mladí muži bez domova často naučí násilnému chování od starších mužů v bezdomovecké komunitě. Násilí ve vztazích je však i zde tématem, o kterém se nemluví, jako by bylo interní záležitostí daných partnerů. Proto se jako cesta prevence jeví opět téma otevřít, klienty vůči němu zcitlivět, například během různých volnočasových aktivit v nízkoprahových klubech apod. Zatím ale nevíme o zkušenostech s takovou praxí, protože programy primární prevence se na genderově podmíněné násilí příliš nezaměřují.

Podobně jako u žen bez domova je důležité řešit potřeby mužů bez domova komplexně: vedle bydlení a zajištění materiálních potřeb je důležitá psychoterapeutická práce. I zde totiž platí výše uvedené zásady „odmítáme násilí, ne násilnou osobu", ale i „prvním krokem je přijetí vlastní zodpovědnosti za násilí". Vzhledem k tomu, že nelze očekávat, že násilní muži bez domova budou docházet na psychoterapeutická sezení zaměřená na odstranění násilného chování, ve chvíli, kdy nemají zajištěnou základní existenci, jeví se jako možné řešení nějaká forma sociálního bydlení s navázanými službami, jejichž součástí by byl právě i program na zvládání agrese (opět vedený osobami s genderovou citlivostí). Ani s takovou formou řešení zatím v ČR však nemáme zkušenosti.

Navíc, takový program by nutně musel brát v potaz silný partnerský svazek lidí bez domova, kdy se možná jeden od druhého nebude chtít odloučit, což by pravděpodobně mělo vliv na podobu bydlení (např. fungoval by v sociálním bytě institut vykázání využívaný v případě domácího násilí, když jeho cílem je primárně zajistit bydlení?), ale i podobu psychoterapeutických služeb (při domácím násilí se obvykle s ohroženými a s násilnými osobami pracuje odděleně).

Agresor nebo původce násilí: jak mluvit o aktérech násilí ve vztazích

Jak mluvit o lidech, v jejichž vztahu se objevuje násilí? Budeme mluvit o agresorovi a oběti, nebo zkusíme najít jiná, méně hodnotově zatížená slova? Jazyk je prostředek, jímž popisujeme, ale i utváříme svět, a proto slova, která užíváme, hrají velkou roli.

V češtině se v praxi organizací, které pracují v oblasti násilí ve vztazích, v oficiální komunikaci využívá následných termínů[1]: násilná osoba jako označení pro toho, kdo se chová násilně, a ohrožená osoba pro toho, na koho je násilí směřováno. Jsou to označení nehodnotící a také genderově neutrální, tedy reflektující, že násilí se mohou dopouštět a být jím ohroženi/y muži i ženy.

Nehodnotící je také označení původce násilí, a v něčem možná vhodnější než označení násilná osoba: „násilná osoba“ jakoby naznačovala celkový charakter daného člověka, ten se však může chovat násilně třeba jen ke své partnerce, zatímco v jiných situacích a k jiným lidem se chová nenásilně (např. při výchově dětí).

Označení pachatel se používá v kontextu trestněprávním, pro osoby za násilí již odsouzené. Výrazy jako agresor či násilník jsou hodnotově dosti negativní, a tak je tendence je v oficiální komunikaci nepoužívat. Na druhou stranu, při terapeutické práci s lidmi, kteří se násilí dopustili nebo dopouštějí, můžeme volit takový slovník, jaký vyhovuje jim samotným. A protože prvním krokem pro ně je převzetí zodpovědnosti za násilné chování, nejspíš nebudou mít problém mluvit o sobě jako násilníkovi nebo agresorovi.

Při práci s ohroženými osobami zase není příliš vhodné používat slovo oběť, které naznačuje pasivitu a zranitelnost. Mnoho žen, které prošly násilím ve vztahu, se jako oběť navíc ani neidentifikuje. Z anglického jazykového prostředí přišel výraz „přeživší“ (survivor), které se obvykle používá v souvislosti se sexuálním násilím a jeho cílem je vyzdvihnout ne fakt, že jsme se stali obětí nějakého útoku, ale to, že jsme v sobě měli sílu jej přežít a jít dál.

Je vidět, že v jazyce, který používáme, když mluvíme o násilí ve vztazích, existuje řada nuancí v hodnotách a významech slov, a někdy může být těžké si „korektní“ jazyk osvojit. Možná ale sami ve své praxi objevíte označení, které budou pro ženy a muže, s nimiž budete pracovat, přijatelné a s nimiž budou ochotní se identifikovat. Jazyk je tvárný a neustále se vyvíjí. Terminologie, kterou užívá zákon, nemusí být použitelná v každodenní praxi. I zde je proto důležitá role samotných lidí, s nimiž pracujeme – oni sami by měli dostat možnost ovlivnit, jak se k nim a o nich mluví.

[1]Ty ostatně používá i zákon č.135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím.

Kampaně zacílené na původce násilí na ženách

Cílové skupiny kampaní proti násilí na ženách mohou být v podstatě čtyři: samotné ženy ohrožené násilím, muži dopouštějící se násilí, široká veřejnost, a případně i různé instituce jako policie, lékařské a další pomáhající profese apod.

Kampaně cílené na samotné (potenciální) osoby násilím ohrožené probíhají v ČR poměrně často, a spolu s dalšími aktivitami relevantních organizací přispěly k rozšíření povědomí o samotném fenoménu mezi veřejností.

Kampaní cílených na násilné osoby proběhlo či probíhá v ČR výrazně méně, což souvisí i s menším počtem organizací, které se tímto tématem zabývají. Celoplošnou kampaň, která byla zacílená na širší veřejnost, u nás vlastně realizovala pouze Liga otevřených mužů (LOM), která se připojila k mezinárodní kampani Bílá stužka.

Bílá stužka cílí v rámci primární na celou mužskou populaci, aby zamezila vůbec vzniku násilného chování. Jejím cílem je, aby se jednotliví muži tím, že si připnou odznáček s bílou stužkou, veřejně přihlásili k odmítnutí násilí na ženách. Podle zkušeností LOMu však v ČR podobná věc masově nefunguje – muži nebyli ochotni na sobě nosit takové prohlášení.

Aktuálně organizace pokračuje v kampani na webu muziprotinasili.cz, kde kromě poradenství nabízí ukázky vizuálů kampaně. V ní využili řadu reálných mužů, jejich fotografie a citace, proč by se násilí na své ženě a dětech nikdy nedopustili. Kampaň podle LOMu vzbudila hodně reakcí – protože vyšla z reálných lidí a jejich názorů, bylo pro muže snazší se s ní identifikovat. Na druhou stranu, přináší i řadu kontroverzí: nezpochybňuje stereotyp, že muž má ženy a děti (jakožto slabé jedince) chránit, a naopak jej ještě posiluje jako součást „skutečného mužství“.

S konceptem „skutečného“, „pravého“, „správného“ muže však pracuje řada kampaní, včetně těch zahraničních, jak se ostatně dočtete i v příspěvku o islandských zkušenostech. Místo vytváření obrazu ideálního muže či hrdiny je však důležité nenásilné řešení konfliktů rámovat jako běžné, slušné či samozřejmé. Podle LOMu by tedy sdělení mělo znít spíše „dospělý muž ženy a děti nebije“.

Dalším „trikem“ kampaní a otevírání tématu muži páchaného násilí je zahrnutí dětí. Podle zkušeností LOMu se muži často zapojují do diskusí o násilí na dětech. Mnoho mužů zakrývá, že mají problém s vlastní agresí v partnerském vztahu, a spíše jsou ochotní začít mluvit o tom, jak vychovávat děti bez fyzických trestů.

Pro oslovení mužů, kteří se násilí dopouštějí, také podle zkušeností této organizace spíše funguje mluvit o vzteku a jeho zvládání, než se je snažit přesvědčit o tom, že jsou pachateli domácího násilí. Následná práce ve skupině je již samozřejmě zacílená na to, aby násilní muži přijali zodpovědnost za své chování a hledali způsoby, jak je změnit.

Zde také dobře fungují další muži jakožto peer mediátoři, od nichž pravděpodobně budou informace a postoje kampaně lépe přijímány.

Příkladem začlenění samotných klientů psychoterapeutické skupiny pro násilné osoby do informační kampaně, je Násilnicko-český slovník vydaný SOS Centrem Diakonie Českobratrské církve evangelické, který ukazuje, že verbální násilí je vlastně projevem strachu, frustrací, a dalších silných emocí, které někdy zažil každý z nás. Z jevu, který možná mnoho lidí má tendenci vnímat jako vzdálený („mě se to netýká, já se tak nechovám“) tak slovník dělá něco blízkého, pochopitelného a může přispět k přijetí zodpovědnosti („vždyť i já se takhle někdy cítím, chovám“).

Během našeho semináře se na workshopu věnovaném kampaním jedna pracovní skupina zaměřila na prevenci násilí na ženách mezi mladými Romy, protože ti jsou z hlediska zacílení kampaní minorita v minoritě. Skupina navrhovala ke spolupráci oslovit romské umělce a média, spolu s kurzem zvládání agrese nabízeným v nízkoprahových klubech pro mládež. Takové relativně úzké zaměření potenciální kampaně nám připomíná, že je důležité nezapomínat na specifické cílové skupiny a znát jejich potřeby a formy komunikace. I zde je klíčové role peer aktérů – je velká pravděpodobnost, že sdělení kampaně představované gádži nebudou mít velký dopad.

Obecné zásady ke kampaním

- Znát dobře cílovou skupinu z přímé práce s ní (kulturní, genderová, věková a sociální specifika)
- Nepodporovat genderové a další stereotypy
- Postavit odmítnutí násilí jako základní hodnotu a zodpovědnost každého člena společnosti
- Nestrašit nebo na hrozbě nestavět hlavní sdělení kampaně („Hrozí vám trest!“)
- Při vytváření kampaně brát v potaz, že muži se mohou ostýchat či stydět vyhledat psychologickou pomoc (mohou to vnímat jako projev slabosti)
- Zapojit peer pracovníky (do vedení diskusí, oslovování lidí na veřejnosti na stáncích, do ztvárnění kampaně apod.)
- Na kampaň musí navazovat odpovídající nabídka služeb (poradenství, kurzy…)

S příklady kampaní proti násilí na ženách a se společenskou diskusí v jejich pozadí se můžete seznámit v následujícím příspěvku islandské organizace Samtok um kvennathvarf, která provozuje azylový dům pro ženy a ve spolupráci s Mužskou skupinou při Islandské feministické asociaci se dlouhodobě věnuje prevenci násilí na ženách.

Přehledné shrnutí dalších zahraničních kampaní naleznete v publikaci Práce s původci násilí v rodinách: příklady zahraniční praxe, kterou vydala Liga otevřených mužů.

Říkat některé věci je pro muže snazší

Příklady islandských kampaní proti násilí na ženách, vedených a cílených na muže

Sigthrudur Gudmundsdottir

Následující příspěvek podává stručný přehled aktivit a kampaní, které ovlivňují veřejné mínění a společenskou diskusi o násilí na ženách na Islandu. Zaměřuje se především na kampaně vedené muži a ukazuje, proč je důležité, aby se právě oni zapojili do boje proti násilí na ženách. Hlas proti násilí pozvedá pestrá směsice lidí a institucí: od islandských literárních osobností přes organizované feministy či sportovní klub až po veřejnou správu. Kromě strategií jednotlivých zmíněných kampaní se česká společnost může inspirovat právě jejich množstvím a rozmanitostí.

Steinar Bragi

Steinar Bragi je spisovatel a dalo by se říct, že i jednočlenná kampaň proti sexuálnímu násilí. Napsal několik knih na toto téma, ta nejnovější, Kata, vyšla loni.

Kata je žena středního věku, pracuje jako zdravotní sestra a je vdaná, i když ne moc šťastně. Na začátku knihy se dozvídáme, že její dcera před rokem zmizela. Šla na hodinu tance a už se nikdy nevrátila. Jak se příběh rozvíjí, dočítáme se, že Valu unesli, zdrogovali a znásilnili. Její tělo bylo nalezeno až o rok později. Policii se nepodaří nikoho ze znásilnění a vraždy usvědčit, ačkoliv je celkem jasné, kdo je spáchal. V knize provázíme Katu jejím zármutkem a hněvem až politickému uvědomění a feministickému přesvědčení, když zjistí, že sexuální násilí není jen její osobní tragédií, ale sociálním problémem, který je součástí mužské dominance. Když zjistí, že v případě její dcery je oficiální spravedlnost bezzubá, stejně jako v případě mnoha dalších žen, které byly zneužity muži, rozhodne se svou dceru pomstít a na násilí odpovědět násilím.

Kniha si u islandské veřejnosti získala velkou pozornost, některé postavy příběhu jsou totiž tak podobné známým islandským veřejným činitelům, že není možné, aby šlo o náhodu. Někteří nejsou popsáni jen jako záporné postavy, ale dokonce se stávají objektem Katiny msty. Steinar Bragi zdůrazňoval, že kniha je o spravedlnosti a jejím nedostatku a že je přesvědčen, že je důležité chopit se každé příležitosti mluvit o zá-

važnosti genderově podmíněného násilí. Tvrdí, že aktivní role mužů v této diskusi, místo toho, aby zaujali defenzivní stanovisko, je strašně důležitá. Bragi dále říká, že kdyby tuto knihu napsala žena, kritika by ji přijala jinak, mužští čtenáři by reagovali defenzivně a autorka by dostala spoustu drsných a výhružných zpráv a komentářů. Prostě, říkat některé věci je pro muže snazší, a to je důvod, proč se muži do této diskuse musejí vložit.

Muži říkají násilí NE

Každoročně první týden v srpnu organizuje Mužská skupina Islandské feministické asociace kampaň proti znásilnění nazvanou „Muži říkají znásilnění NE“. Ta se výrazně liší od většiny kampaní proti znásilnění, které zdůrazňují, že ženy by se měly chránit, a vlastně tak zodpovědnost přenášejí na samotnou oběť. Cílem „Muži říkají NE“ je spojit muže v boji proti sexuálnímu násilí. Média na ni reagují velmi výrazně, pravděpodobně protože ji založili a nadále vedou muži a protože je cílená na muže.

Kampaň chce zvýšit povědomí mužů o znásilnění a jeho následcích pro oběť, stejně jako apelovat na muže, aby hledali cesty, jak znásilnění předcházet. Organizátoři chtějí podpořit muže, kteří sexuální násilí na ženách odsuzují, aby o tématu mluvili, a snaží se vytvořit obraz silného muže, který přebírá zodpovědnost a aktivní roli v boji proti sexuálnímu násilí. Během tohoto týdne účastníci oslovují další muže a přesvědčují je, aby se připojili. Hlavním tématem diskuse jsou dlouhodobé a závažné následky znásilnění, které si v sobě napadené ženy nesou.

Během týdne probíhá řada událostí, třeba koncert populárních hudebníků, kde se také prodávají trička s heslem proti násilí, přičemž všechen zisk jde na služby pro oběti sexuálního násilí. Řada členů Mužské skupiny se v tomto období také účastní diskusí na různých festivalech.

Organizátoři jsou si vědomi, že jeden týden kampaně znásilněním nezabrání. Kampaň však probíhá několikátým rokem, takže téma násilí na ženách už viditelnost ve veřejné diskusi získalo. A to je podle nich snad tím nejlepším řešením pro postupnou změnu společnosti.

Bleiki fíllinn / Růžový slon

Podobná kampaň, která probíhá na největším outdoor festivale na Islandu taktéž začátkem srpna. Sportovní klub, který jej organizuje, byl kritizován, že zprávy o znásilněních během festivalu nebere vážně, a tak organizátoři vytvořili skupinu, která se během akce věnuje prevenci znásilnění a která by do budoucna měla fungovat i během roku. Znásilnění je tu symbolizováno růžovým slonem – všichni o něm vědí, ale nechtějí o něm mluvit. (Patrně jde o odkaz na anglický idiomatický výraz „slon v pokoji“ vyjadřující zjevný fakt či problém, o němž nikdo nemluví. Pozn. red.)

Prioritou kampaně je zdůraznit, že se sexem musejí partneři souhlasit, jinak jde o znásilnění. Prevenční skupina během akce mluví s muži, protože to jsou většinou muži, kdo znásilňují (ačkoliv většina mužů neznásilňuje), rozdávají trička, nálepky a plakáty a sdělení skupiny se také objevují na velkých obrazovkách na hlavním pódiu.

Öðlingurinn

Osvětová kampaň, která fungovala několik let a jejímž cílem bylo otevřít diskusi o genderové rovnosti v islandské společnosti. Kampaň vždy běžela měsíc, od Zemědělského dne (kolem 21. ledna) do Dne manželek (kolem 20. února). Třicet mužů napsalo třicet článků o rovnosti, a každý den kampaně byl jeden článek zveřejněn na webu kampaně a v novinách.

Název kampaně znamená v překladu něco jako „Superskvělý muž“. Mezi Superskvělé se zařadili spisovatelé, otcové, DJové, učitelé ve školkách, hudebníci, rybáři, filozofové, herci, kněží, teologové, programátoři, básníci, režisér či fitness trenér.

Důvodem, proč to byli jen muži, kdo měl psát do novin, je, že v diskusi o genderové rovnosti jsou obvykle hlasy žen silnější než hlasy mužů. Kampaň usilovala podpořit muže, aby se odvážili do diskuse o tomto tématu vstoupit, a dát jim hlas. A ukázat, že všichni jsou vítáni, aby se k tak důležitému tématu vyjádřili.

Kampaň si získala velkou mediální pozornost, ale zároveň byla i dost kritizována, například už jen za svůj název. Řada lidí měla za to, že muži by měli udělat víc, než jen napsat jeden článek, aby si získali titul Superskvělý muž. Jiní kritizovali různou úroveň článků s tím, že některé spíš propagovaly genderovou nerovnost než rovnost. Zakladatel kampaně vysvětloval název kampaně tím, že většina mužů je superskvělá a že násilníci jsou mezi muži spíš menšinou.

Navíc, někteří ze Superskvělých mužů jsou z hlediska genderové rovnosti poměrně kontroverzní. Jedním z nich byl například Hugleikur Dagsson, kreslíř, jehož ironické a někdy amorální komiksy a vtipy řada lidí vnímá jako urážlivé, na druhou stranu svou prací přitáhl pozornost k nepopulárním tématům a sociálním problémům, jako je právě násilí na ženách.

Kýlum á það

Tuto předvánoční osvětovou a fundraisingovou kampaň proti domácímu násilí spustili v prosinci 2013 tři mladí muži z reykjavické univerzity. Oslovovali mladé lidi, především mladé muže, což je cílová skupina, na niž se jinak kampaně moc neobrací, a prodávali jim odznaky, spustili fotografickou soutěž (s hashtagem „domácí mír“) či spolupracovali s restauracemi, kam chodí právě mladí, a den před vánoci prodávali v centru Reykjavíku polévku. Média to celkem zajímalo, a také načasování bylo skvělé, protože mnoho lidí si o vánocích takové věci jako násilí nechce připouštět, a ony se přesto dějí.

Slut walk

Slut walk („pochod děvek“) je mezinárodní hnutí protestních pochodů. Účastníci a účastnice protestují proti tomu, aby vzhled nebo oblečení ženy sloužilo jako vysvětlení nebo omluva znásilnění, a volají po ukončení kultury znásilnění. Na Islandu se zpočátku těchto pochodů účastnily hlavně mladé ženy, některé oblečené v odhalujícím oblečení (jako „děvky“), ale nyní se jich účastní nejrozmanitější lidé a je potěšující, že je mezi nimi mnoho mužů. Díky těmto pochodům některé ženy a muži poprvé promluvili o tom, že zažili znásilnění.

Fáðu já! / Získej souhlas

Získej souhlas je dvacetiminutový krátký film, který si klade za cíl vyjasnit hranice mezi sexem a násilím, působit proti účinkům pornografie a posílit sebevědomí lidí v intimních vztazích. Film je zacílený na mladé lidi a snaží se jim vštípit zodpovědnost za získání souhlasu partnera/ky k sexu. Film říká, že by se měli vždy ujistit, že jejich partner/-ka opravdu říká ano – ne jen, že neříká ne. Film je součástí kampaně Ministerstva sociálních věcí a promítá se všem islandským studujícím ve věku 15 let. Je také dostupný na internetu pod tímto odkazem. Film má šest kapitol: Sex je…, Pornografie, Násilí, Vymezení hranic, Co když tě někdo znásilní? a Získej souhlas.

Příloha 1
Témata vedení rozhovoru s násilnou osobou

(podle Intervenčního centra / CSSP)

AKTUÁLNÍ SITUACE A ŘEŠENÍ

- V čem vidím momentálně problém?
- V čem konkrétně spočívá?
- Co nyní nejvíce potřebuji?
- Jak by řešení konkrétně vypadalo?
- Jaké kroky musím pro to udělat?
- Jak je časově naplánovat?
- Kdo mi s tím může pomoci?

ZDROJE A PODPORY

- Jaké mám ve svém životě zdroje a opory?
- Jak fungují mé vztahy s rodiči?
- Jak fungují mé vztahy se sourozenci, příbuznými?
- Jak fungují mé vztahy s přáteli, kamarády?
- Jak funguje má práce?
- Jak fungují mé finance?
- Jak fungují mé koníčky, zájmy?

ZVLÁDÁNÍ AGRESIVITY A KONFLIKTŮ

- Mají konflikty nějaké reálné příčiny?
- Mají konflikty nějaké spouštěče?
- Jak by se mohly konflikty přerušit, zastavit?
- Jaké krizové scénáře by byly realizovatelné?
- Jak zacházíme ve vztahu s konflikty?
- Jak zacházím s vlastní agresivitou?
- Kde jsou mé hranice a jak je vymezuji?
- Jak projevuji to, co chci a nechci?

VZTAHOVÉ PŘÍČINY A ŘEŠENÍ

- Co se ve vztahu děje?
- Co se ve vztahu stalo?
- Na čem je vztah založen a stojí?
- Co je potřebné vyřešit?
- Co je potřebné ošetřit?
- Co potřebuje vztah ke změně?

DLOUHODOBÁ ZMĚNA A ŘEŠENÍ

- Uvažuji o nějaké změně?
- Co konkrétně by se mělo změnit?
- Čekám a pasivně doufám ve změnu druhých?
- Nebo aktivně hledám, co mohu změnit já?
- Co mohu pro změnu konkrétně udělat?
- Jaký by byl první malý krok?
- Jaké budou ty další kroky?
- Kolik času budu potřebovat?
- Jak to bude vypadat, až má změna proběhne?

Příloha 2
Adresář organizací, které pracují s násilnými osobami

Praha

Gaudia o.p.s.
(služba je placená)
Adresa: Jeseniova 47, 130 00 Praha 3
Tel.: 242 487 327
E-mail: info@gaudiaops.cz
http://gaudiaops.cz

Intervenční centrum Praha / CSSP
Program VIOLA
Adresa: Chelčického 39, 130 00 Praha 3
Tel.: 773 666 784, po – pá 10:00 – 14:00
Nonstop Linka důvěry na tel.: 222 580 697
E-mail: viola@csspraha.cz
www.intervencnicentrum.cz
www.csspraha.cz/24868-informacni-a-poradenske-centrum-viola

Liga otevřených mužů
Adresa: Bubenská 1/1477, 170 00 Praha 7
Online poradna: www.muziprotinasili.cz/poradna
E-mail: info@muziprotinasili.cz
www.ilom.cz
www.muziprotinasili.cz

SOS Centrum Diakonie ČCE –SKP
Program Stop násilí ve vztazích probíhá v prostorách SOS centra
Adresa: Varšavská 37, 120 00 Praha 2
Tel.: 222 514 040, 777 734 173
Help linka Stop násilí: 608 004 444
E-mail: vztahy@diakonie.cz
www.nasilivevztazich.cz

Středočeský kraj

Gaudia o.p.s.
(služba je placená)
Adresa: Vnoučkova 614, 256 01 Benešov
Tel.: 728 944 060
E-mail: info@gaudiaops.cz
http://gaudiaops.cz

Pardubický kraj

Centrum J.J. Pestalozziho, o.p.s.
Krizové centrum
Adresa: Štěpánkova 108, 537 01 Chrudim
Tel.: 469 623 899
E-mail: kc@pestalozzi.cz
www.pestalozzi.cz

Jihočeský kraj

Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy České Budějovice
Adresa: Nádražní 47, 370 01 České Budějovice
Tel.: 387 438 703, po – čt 7:30 – 17:00,
pá 7:30 – 16:00
Nonstop Linka důvěry: 387 313 030
E-mail: spramv@gmail.com
www.rodinnaporadnacb.cz

Jihomoravský kraj

Persefona
Adresa: Jiráskova 8, 602 00 Brno
Telefonická poradna: 737 834 345, 545 245 996,
po – pá 9:00 – 17:00
E-mail: poradna@persefona.cz,
domacinasili@persefona.cz
www.persefona.cz

Moravskoslezský kraj

Centrum sociálních služeb Ostrava
Rodinná poradna
Adresa: Jahnova 867/12,
709 00 Ostrava – Mariánské Hory
Tel.: 599 455 120, 605 292 252
E-mail: poradnaostrava@css-ostrava.cz
www.css-ostrava.cz

KERIT Havířov – Poradna pro zvládání násilí
Adresa: Opletalova 4, 736 01 Havířov – Šumbark
Tel.: 734 862 309
E-mail: stopnasili@slezskadiakonie.cz
http://www.slezskadiakonie.cz/sluzby/obtizne-zivotni-situace/obtizne-zivotni-situace-sluzby/centrum98

Centrum nové naděje Frýdek-Místek
Adresa: Palackého 129, 738 01 Frýdek–Místek
Tel.: 558 439 823, 773 173 604
E-mail: centrumprorodinu@cnnfm.cz
www.cnnfm.cz

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci EHP fondů.
www.fondnno.cz
www.eeagrants.cz

fond pro NNO

NROS
Nadace rozvoje občanské společnosti

nadace partnerství
LIDÉ A PŘÍRODA

ICELAND LIECHTENSTEIN NORWAY
eea grants